

УДК 37.013.32 : 614.253.5

О.В. Горай,
здобувач

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР ДО САНІТАРНО-ГІГІЄНИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ ЗІ ШКОЛЯРАМИ

У статті розглянуто об'єктивні передумови підготовки медичних сестер до санітарно-гігієнічного виховання та профілактичної роботи зі школярами загальноосвітніх навчальних закладів. З'ясовано відсутність єдиної системи фахової підготовки медичних сестер до реалізації знань про здоровий спосіб життя. Вказано на роль медичних сестер загальноосвітніх навчальних закладів у реалізації завдань збереження здоров'я в дітей шкільного віку та у формуванні здорового способу життя.

У процесі розвитку освіти в Україні важливим стратегічним завданням є залучення молодого покоління до ведення здорового способу життя та вміння підтримувати та зберігати здоров'я. Розуміння на державному рівні складності ситуації щодо здоров'я населення, зокрема молоді, прагнення подолати негативні наслідки екологічної катастрофи спостерігається, передусім, у галузі законодавства. Конституція України побудована на демократичних засадах і визначає життя й здоров'я людини одними з найвищих соціальних цінностей, тому держава бере на себе зобов'язання забезпечити найбільш повну реалізацію зазначених цінностей.

В умовах, що склалися попередніми роками, тенденція до погіршення здоров'я у віці до 15 років прийняла стійкий характер. Зростає число дітей з порушеннями психічного здоров'я та суміжними психічними станами, які часто формують соціальну дезадаптованість підлітків.

Вивчення захворюваності дітей, які мешкають на забрудненій у результаті аварії на ЧАЕС території, в динаміці 10 років показало, що її узагальнений рівень значно перевищує показники захворюваності мешканців "чистих" територій. Якщо в цілому по Україні він практично не змінився, або навіть знизився, то в окремих радіаційно-забруднених районах захворюваність підвищилася у 2-3 рази.

Наприклад, у Народицькому районі Житомирської області рівень захворюваності збільшився з 516,7 до 1148,3 випадків на 1000 дітей, в Коростенському районі Житомирської області з 445,0 до 849,4 випадків на 1000 дітей, у Поліському районі Київської області – з 497,7 до 1204,3 на 1000 [2].

Оскільки основні пріоритети, мотивації, світогляд, установки на певний спосіб життя формуються в дитячі та юнацькі роки, то саме на медичних працівників, які працюють в загальноосвітніх навчальних закладах, покладається завдання сформувавши в молодого покоління навички дбайливого ставлення до власного здоров'я, навчити правилам безпечної поведінки.

Метою статті є вивчення проблем підготовки медичних сестер до санітарно-гігієнічного виховання та профілактичної роботи зі школярами.

Потреба в послідовній і безперервній роботі в цьому напрямку зумовлює необхідність пошуків ефективних педагогічних технологій, стратегій, адекватних індивідуальним особливостям віку та соціальному статусу учнів, розробки та впровадження комплексних медико-педагогічних заходів у загальноосвітніх навчальних закладах.

На сучасному етапі зростає роль медичної сестри у проведенні профілактичних і лікувальних заходів, що не потребують лікарської кваліфікації. Медсестри можуть взяти на себе левову частину профілактичної роботи, медико-соціальної допомоги. Європейською політикою досягнення здоров'я виконання цих функцій передбачено передусім службами первинної медико-санітарної допомоги (ПМСД), зокрема, медичними сестрами [3].

Проблемою впровадження здорового способу життя серед дітей, підлітків займалось багато науковців. На наш погляд, найбільш ґрунтовними є праці О.Р. Артюра, В.А. Бабаліч, О.М. Балакіревої, О.В. Вакуленка, М.В. Гринькової, Т.С. Грузевої, Г.М. Даниленко, Т.О. Дем'янчука, О.Д. Дубогай, Л.М. Завацької, О.М. Махрова, А.М. Нагорної, В.М. Оржеховської, В.А. Сановської, С.В. Свиреденка, Л.П. Сущенко, О.О. Яременка, І.С. Булаха, Ю.В. Вороненка, Б.П. Криштопи, Л.М. Романішиної, Я.В. Цехмістра, М.Б. Шегедін.

Дослідження вище зазначених учених дають змогу стверджувати, що ефективність процесу організації і впровадження здорового способу життя залежить від цілісності системи, а також у взаємозв'язку різних груп і організацій, де вагома роль надається медичним працівникам, особливо медичним сестрам.

Контроль за станом здоров'я учнів є основою профілактичної і оздоровчої роботи в школі. Це один з найголовніших напрямків роботи медичної сестри. Медична сестра, постійно знаходячись у школі, забезпечує систематичний догляд за здоров'ям дітей. Для чіткої і правильної організації цієї роботи середній медичний персонал шкіл повинен добре знати особливості стану здоров'я учнів

різних вікових груп; патології, що найчастіше виникають у школярів; фактори, що діють на формування певних відхилень, методи профілактики.

Контроль за станом здоров'я школярів передбачає, з одного боку, оцінку впливу шкільних програм, організації режиму в умовах навчання та виховання у школі на здоров'я дітей та підлітків, з іншого – визначення ефективності профілактичних і оздоровчих заходів, направлених, у першу чергу, на зміцнення здоров'я здорових дітей.

Встановлено, що на стан здоров'я дітей шкільного віку несприятливо впливають неправильна організація навчального процесу, його інтенсивність. Спеціальними дослідженнями встановлена соціальна обумовленість здоров'я, яка суттєво погіршується у школярів при переході їх з класу в клас, а також прямиий зв'язок відхилень у стані здоров'я з факторами навколишнього середовища, включно з гігієнічними умовами виховання та навчання [4].

Вивчаючи систему освіти в напрямку підготовки медичної сестри до роботи зі школярами зазначимо, що існують певні проблеми, які визначаються відсутністю єдиної системи фахової підготовки студентів до реалізації знань про здоровий спосіб життя в майбутній професійній діяльності.

У вищих медичних навчальних закладах при підготовці медичних сестер основний об'єм навчальних годин відводиться на вивчення клінічних дисциплін і лише незначна кількість годин – на питання профілактики. У програмі для вищих медичних навчальних закладів I-III рівнів акредитації за спеціальністю 5.1102 "Сестринська справа" "Медсестринство в педіатрії" серед 56 практичних навичок виділено тільки 3 навички по проведенню санітарно-освітньої роботи з питань профілактичної медицини, пропаганди здорового способу життя та забезпеченню лікувально-профілактичних та навчально-виховних заходів.

Сьогодні підготовка студентів у даному напрямку забезпечується традиційними методами без урахування новітніх процесів і технологій. Окрім того, у спеціальній літературі відсутні цілісні теоретичні дослідження проблеми формування готовності медичних сестер до пропаганди і реалізації ідей здорового способу життя в майбутній професійній діяльності, немає відповідних педагогічних технологій зі спеціальними добором форм, методів, засобів і прийомів, необгрунтовано систему педагогічних умов, які б забезпечували функціональність навчального процесу.

Навчальні посібники зі спеціальних дисциплін недостатньо орієнтовані на процес профілактики захворювань та формування навичок пропаганди здорового способу життя.

Класична професійна медична освіта необгрунтовано мало відводить часу на передачу знань студентам щодо індивідуального здоров'я людини, значення здорового способу життя, збереження, зміцнення та розвитку здоров'я.

У підготовці медичних сестер виникає проблема орієнтації на професійні задачі, які вони будуть виконувати за місцем роботи, бо вони не знають місця майбутнього працевлаштування (лікувально-профілактичні заклади чи навчальний загальноосвітній заклад).

Обгрунтувати таке співвідношення не важко, бо випускники після закінчення навчання в основному працюють у лікувальних закладах, але в тих випадках, коли медичній сестрі потрібно працювати в загальноосвітній школі, де головне коло її обов'язків повинно бути пов'язане профілактичною та оздоровчою роботою, отриманих знань у медичному вузі недостатньо.

На превеликий жаль, традиційна система ПМСД залишається орієнтованою переважно на хворобу. Вона не передбачає конкретних активних заходів первинної профілактики, надання послуг, спрямованих на збереження та зміцнення здоров'я, навчання здоров'ю, формування корисних навичок. Співвідношення обсягу профілактичної роботи медичної сестри до лікування досягає 1:10 [3].

Цікавим, на нашу думку, є досвід зарубіжних науковців. Так, зокрема, в Росії працівниками Северодвінської міської дитячої лікарні був розроблений алгоритм, що відбиває послідовність виконання обстежень учнів при проведенні профілактичного огляду в школі.

За результатом дослідження було встановлено, що впровадження в практичну діяльність медперсоналу школи стандартизованої послідовності проходження учнями профілактичних оглядів не тільки забезпечить своєчасне виявлення різних відхилень на ранніх стадіях формування захворюваності, але і дозволить більш раціонально використовувати робочий час медичних сестер, підвищить його роль на етапі долікарського обстеження.

Крім практичних навичок медсестринського процесу, медична сестра повинна виконувати функції педагога та психолога. Підготовка медичних сестер до санітарно-гігієнічного виховання та профілактичної роботи зі школярами та розв'язання питання підвищення рівня організаційно-комунікативних умінь і навичок вимагає виконання таких завдань:

- розвивати перцептивні вміння та навички правильно сприймати оточуючих з метою формування комунікативної культури;
- уміти спілкуватися в різних ситуаціях;
- уміти співпрацювати в різних видах діяльності;

- володіти емпатією – здатністю емоційно відкликатися на переживання інших людей, проникати в їхній внутрішній світ, розуміти ці переживання, думки, почуття, співпереживати і співчувати;
- відповідати вимогам особистісно-професійних якостей, властивих медичному працівнику;
- уміти стимулювати розвиток потреб у здоровому способі життя у своїх підопічних, постійно підтримувати їхню активність та ініціативу;
- систематично організовувати різноманітні заходи, що сприяють залученню школярів до ведення здорового способу життя;
- уміти організовувати колектив;
- мати довіру у школярів;
- бути наполегливим, вміти довести до кінця розпочату справу [5].

Особливості роботи медичної сестри зі школярами полягає в тому, що потрібно не тільки навчити дитину виконувати гігієнічні навички, але і мотивувати їх виконання.

Щоб навчання було ефективним, потрібно використовувати деякі принципи та прийоми, прийняті в педагогічній науці.

Для отримання оптимального результату навчання необхідно:

- виявити мету;
- відібрати та обробити зміст навчання;
- майстерно використовувати весь спектр методів, особливо активних.

Мета повинна бути реальною, діагностичною (потрібно формулювати її так, щоб можливо було об'єктивно визначити ступінь досяжності) та задовольняла потребу життєдіяльності.

При відборі та обробці змісту навчання необхідно враховувати вікові особливості школярів, науковість та доступність інформації, тому що перенасичення науковими термінами, велика кількість інформації виключає увагу дитини і формує негативне ставлення до навчання.

Процесом навчання потрібно керувати, приділяти увагу контролю за засвоєнням навичок.

Важливим компонентом навчання є мотивація – це свідоме бажання дитини навчатися та виконувати необхідні дії. Відсутність мотивації може звести на нуль старання медичної сестри. Навчання повинно включати в себе елементи позитивного та негативного зворотного зв'язку.

Педагогічні принципи навчання будуються на доступному викладенні матеріалу, на активній участі школяра в повторенні вивченого, на створенні відкритої та довірливої атмосфери.

При розробці профілактичних програм у школі медична сестра повинна звертати увагу на такі аспекти:

- адаптація учнів до навчального процесу;
- створення здоров'язберігаючого шкільного середовища;
- негативний вплив "загальної" навчальної діяльності на стан здоров'я школярів;
- розробка планів санітарно-освітньої роботи;
- впровадження методів роботи (лекції, бесіди, тренінги, спостереження тощо) зі школярами, з батьками та педагогами;
- використання активних методів санітарно-гігієнічного виховання.

Здійснюючи дослідження проблеми підготовки майбутніх медичних сестер до санітарно-гігієнічного виховання та профілактичної роботи зі школярами ми визначили, що в умовах погіршення стану здоров'я підростаючого покоління необхідно і доцільно в системі професійної підготовки медичних сестер розширити зміст педагогічних аспектів в удосконаленні форм і методів санітарно-гігієнічної та профілактичної роботи зі школярами.

Процес і результат професійної підготовки медичних сестер до санітарно-гігієнічного виховання та профілактичної роботи зі школярами буде ефективнішим за умов:

- особистісно-орієнтованого підходу до організації процесу підготовки майбутніх медичних сестер;
- формування готовності майбутніх медичних працівників до пропаганди і реалізації ідеї здорового способу життя;
- забезпечення процесу підготовки студентів на основі створення відповідної моделі, яка ґрунтується на структурно-системному підході;
- упровадження в навчальний процес тематичних занять з курсу "Педагогічні навички медико-профілактичних аспектів формування здорового способу життя у школярів".

Таким чином, діюча в Україні модель підготовки медичних сестер не повною мірою відповідає європейським та світовим стандартам. Зростання ролі медичної сестри в санітарно-гігієнічному вихованні та профілактичній роботі диктує нові вимоги до навчання майбутніх медичних сестер. Виховання здорового, гармонійно розвинутого покоління можливо тільки при вдосконаленні і розвитку санітарно-гігієнічного виховання та покращення профілактичної роботи, зокрема медичної

сестри, саме у школі. Матеріали статі не вичерпують всього обсягу питань, тому в подальших дослідженнях ми будемо продовжувати вивчати цю проблему.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Загальна гігієна: Навч. посіб. для студ. вищ. мед. навч. закл. IV рівня акредитації / І.В. Сергета, Б.Р. Бойчук та інші. Тернопіль: "Укрмедкніга"; 1999. – 133 с.
2. Москалець Г.М., Якуторич Н.В., Смирнова Т.М., Аксенов В.І. Складові моніторингу функціонування системи охорони здоров'я за даними вітчизняної та зарубіжної літератур // Досвід виконання міжгалузевої комплексної програми "Здоров'я нації" на 2002-2011 роки. – К., 2006. – С. 67-68.
3. Стандарти практичної діяльності в шкільній медицині // Медична сестра. – 2007. – № 1. – С. 36-37.
4. Педагогические аспекты обучения пациентов // Сестринское дело. – 2003. – № 4. – С. 32-33.
5. Даниленко Г.М. Гігієнічні основи системної оптимізації формування здоров'я дітей в умовах загальноосвітнього навчального закладу. Дис. ... д-ра мед. наук: 14.02.01 / Держ. установа "Інститут гігієни та мед. екології ім. О.М. Марзєєва АМН України". – К., 2007. – 319 с.

Матеріал надійшов до редакції 12.05. 2008 р.

Горай О.В. Педагогические аспекты подготовки будущих медицинских сестер к санитарно-гигиеническому воспитанию и профилактической работе со школьниками.

В статье рассмотрены объективные предпосылки подготовки медицинских сестер к санитарно-гигиеническому воспитанию и профилактической работе со школьниками в общеобразовательных учебных заведениях. Выявлено отсутствие единой системы подготовки медицинских сестер к реализации знаний о здоровом образе жизни. Отмечена роль медицинской сестры общеобразовательных школ в реализации задач по сохранению здоровья у детей школьного возраста и формированию здорового образа жизни.

Horai O.V. Pedagogical Aspects of Preparation of the Future Nurses to the Sanitary and Hygienic Education and Prophylactic Work with Pupils.

Objective preconditions of the preparation of nurses for the sanitary and hygienic education and prophylactic with pupils of general education institutions are examined in this article. Elucidated is the absence of only system of professional preparation of the future nurses for knowledge about the healthy way of life. The nurses' role of general education institutions in realization of the tasks of preservation of schoolchildren's health and in formation of the healthy way of life is indicated.